

Recenzijos

STUDIJA APIE LIETUVOS IR LIETUVIŲ KULTŪROS BIČIUĲ

Thierry Laurent, *Jean Mauclère (1887–1951). Une vie d'écriture*
[Jean Mauclère (1887–1951). Rašymui paskirtas gyvenimas],
Paris: L'Harmattan, 2011, 118 p.

Genovaitė Dručkutė

Vilniaus universiteto
Prancūzų filologijos katedros profesorė

Prancūzų literatūros tyrėjas profesorius Thierry Laurent'as išleido antrą knygą¹, skirtą pagreitį įgaunančiai Prancūzijos ir Lietuvos kultūrinių bei literatūrinių ryšių temai. Šį kartą tyrimo objektas – pirmosios XX a. pusės žurnalisto, rašytojo, keliautojo Jeano Mauclère'o literatūrinė veikla. Šio nepaprastai produktyvaus publicisto, tarpukario Prancūzijoje populiarių knygų autoriaus vardas Lietuvoje nėra nežinomas. Jį dar mena senosios kartos inteligentai, kurių asmeninėse bibliotekose galima rasti Mauclère'o knygų apie Lietuvą. Sovietmečio Lietuvos viešojoje erdvėje prancūzų žurnalisto vardas nefigūravo, tačiau jo knygų buvo galima gauti Vilniaus universiteto bibliotekoje; jos nebuvo „amžiams“ uždarytos specfonde. Smalsumo paakinta

kai ką perskaičiau studijų metais ar kiek vėliau, bet trūko žinių apie autorių. Pats faktas, kad Mauclère'as du kartus lankėsi Lietuvoje, savaime nėra kuo nors svarbus ar ypatingas. Nuostabą kėlė jo su neslepia- ma empatija parašytos knygos apie Lietuvą, norėjosi sužinoti autoriaus dėmesio mano šaliai ištakas. Ilgainiui informacijos daugėjo, tačiau užbėgdama į priekį pasakysiu, kad recenzuojama Laurent'o knyga atsakė į daugelį mano klausimų. Ši knyga tuo vertingesnė, kad, kaip konstatuojama jos „Pratarmėje“, Prancūzijoje Jeanas Mauclère'as užmirštas, jo vardą galima aptikti nebent specialiuose žodynuose² arba istorikų, literatūrologų disertacijose. „Pratarmėje“ formuluojamas tikslas supažindinti šių dienų žmones su vienu iš nemažo būrio jau praėjusio šimtmečio žurnalistų, literatų, „kurie aistringai mėgo savo amatą ir ypač stengėsi įtikti skaitytojams,

¹ Pirmoji knyga buvo skirta literatūriniais prancūzų ir lietuvių ryšiams pradendant XIX amžiumi: Thierry Laurent, *Échanges littéraires franco-lituanien (XIX et XXe siècle)*, Paris: Éditions Connaissances et savoirs, 2009. Knygos recenzija: Genovaitė Dručkutė, „Prancūziškas žvilgsnis į lietuvių literatūrą“, *Colloquia* 26, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011.

² *Dictionnaire du roman populaire francophone*, sous la dir.de Daniel Compère, Paris: Nouveau Monde, 2007, 283.

nepretenduodami į intelektualumą ar kūrybinę drąsą³.

Knygos struktūra tradicinė. Įžanginiame skyriuje „Gyvenimo apmatai“ („Éléments biographiques“) trumpai aptariami svarbiausi Maucière'o gyvenimo faktai, supažindinama su jo politinėmis pažiūromis, religiniais ir moraliniais įsitikinimais. Jo pirmieji kūriniai paskelbti dar iki 1914 metų: eilėraščiai, romanai, straipsniai apie istoriją ir užsienio literatūrą. Per visą gyvenimą Maucière'as publikavo šimtą trisdešimt knygų ir daugiau kaip trisdešimt tūkstančių straipsnių bei trumpų rašinių centrinėje ir regioninėje Prancūzijos ir užsienio – Belgijos, Kvebeko – spaudoje. „Trisdešimt tūkstančių, tai stulbinantis skaičius“⁴, – sako studijos autorius, ir lieka tiktai stebėtis kartu su juo. Juk po nelaimingo atsitikimo ankstyvoje vaikystėje Maucière'as sunkiai susirgo ir iki penkiolikos metų liko invalidas; vėliau pakilo ant kojų, bet visą gyvenimą kentė didelius skausmus, buvo priverstas praleisti daug laiko sėdomis arba gulomis. Jeanas Maucière'as nesimokė universitete, tačiau savarankiškai studijavo istoriją ir užsienio kalbas (puikiai išmoko angliškai ir vokiškai), literatūrą. Jis nepailsdamas domėjosi pačiomis įvairiausiomis sritimis, nuolat lavinosi ir tapo tikras eruditas. Nepaisydamas silpnos sveikatos, kaip žurnalistas daug keliavo po Prancūziją ir užsienį. Jaučiama nesumeluota studijos autoriaus pagarpa Jeanui Maucière'ui, sugebėjusiam

įveikti fizines negalias, išlikusiam tvirtos dvasios, išsaugojusiam proto smalsumą, darbštumą ir tiek daug padariusiam žurnalistikos ir populiariosios literatūros srityje.

Toliau knygos skyriai grupuojami pagal žanrus ir temas, siekiama aprėpti visas Maucière'o kūrybos puses: „Le Journaliste“ („Žurnalistas“), „Le Conteur“ („Pasakininkas“), „Le Romancier populaire“ („Populiarių romanų rašytojas“), „L'Écrivain de la mer“ („Jūros rašytojas“), „L'Ethnographe et le régionaliste“ („Etnografas ir regionalistas“), „Jean Maucière, découvreur de la Lituanie“ („Lietuvos atradėjas Jeanas Maucière'as“). Lietuvių skaitytojams įdomiausi skyriai, pristatantys Maucière'ą kaip žurnalistą, pasakų ir populiarių romanų autorių ir, žinoma, kaip žmogų, daug nuveikusį Lietuvos labui. Maždaug trys šimtai įvairiaus pobūdžio straipsnių ir dešimtis knygų, – toks lituanistinis Maucière'o palikimas.

Aptardamas žurnalistinę Jeano Maucière'o veiklą, Laurent'as atkreipia dėmesį į reikšmingus kultūrinius pokyčius tarpukario Prancūzijoje: tai „epocha, kai spauda klesti, kai auga skaitančiųjų skaičius (ypač didžiuosiuose provincijos miestuose), kai daugėja savaitraščių ir žurnalų, išreiškiančių tam tikrų grupių ideologiją.“⁵ Didėjantys tiražai, temiškai įvairėjanti spauda rodo nepaprastai išaugusį žinių, informacijos poreikį modernioje visuomenėje⁶. Maucière'as buvo daugybės to-

³ „(...) qui aimaient passionnément leur métier et qui voulaient surtout plaire au lectorat, sans prétention intellectuelle ni audace créatrice; (...)“ (p. 16).

⁴ „Trente mille, le chiffre semble stupéfiant...“ (p. 22).

⁵ „(...) une époque où les médias écrits sont en plein essor, où il y a un accroissement de l'audience (surtout dans les grandes villes de province), où l'hebdomadaire et la revue se développent et servent d'organes aux groupes de pensée“ (p. 25–26).

⁶ Laurent'as vardija tam tikroms sritims, kaip antai turizmas, menas, istorija, geografija, mokslas ir techni-

kių leidinių bendradarbis. Knygos apie jį autorius pažymi, kad Maublère'as rašė beveik vien dešiniajai spaudai, išpažįstantis krikščioniškąsias vertybes, remiančias šeimą ir tradicinę moralę, skleidžiančias patriotines nuotaikas. Įdomu, kad daugybės straipsnių, reportažų, rašinių autorius nebuvo prisirišęs prie kokio nors vieno leidinio ar jų nedidelės grupės, negaudavo nuolatinio atlyginimo. Laisvo žurnalisto statusas jam leido išsaugoti nepriklausomą poziciją, minties laisvę; žinoma, dešinioji, tradicinė, katalikiška spauda atitiko paties Maublère'o pažiūras ir įsitikinimus. Kaip nepriklausomos nuomonės pavyzdį Laurent'as pateikia žurnalisto straipsnius apie lietuvių ir lenkų konfliktą, kuriuose Maublère'as aiškiai palaiko Lietuvą, nors tai prieštarauja Prancūzijos vyriausybės politikai.

Prancūzų spaudoje Maublère'as vardija ekonominius Lietuvos pranašumus, ypač išskirdamas neužšalantį Klaipėdos uostą; sveikino Tautų Sąjungos ketinimus rimtai imtis Lietuvos reikalų arba 1934 metais sudarytą trijų Baltijos šalių draugystės ir bendradarbiavimo sutartį. Jam itin rūpėjo kultūra: prancūzų skaitytojais buvo supažindinti su Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūryba, prancūzų kalbos padėtimi Lietuvos mokyklose, 1937 metais Kaune surengta paroda apie Napoleoną. „Ketvirtajame dešimtmetyje, po dviejų kelionių, per kurias jis įsimylėjo Lietuvą, Maublère'as troško pasakoti apie šios šalies istoriją, krašto

ka, užsienio politika ir diplomatija, žemės ūkis, skirtus leidinius, moterims ir šeimai rašančius savaitraščius, religinius, literatūrinius žurnalus, specifinius kariuomenės, laivyno, geležinkelio reikalus atspindinčią spaudą. Toliau jis priduria, kad „sąrašas yra ilgas ir nepilnas“ („la liste est longue et incomplète“) (p. 26).

įvairovę, kalbą (seniausią iš indoeuropiečių kalbų) ir jos kultūrą“⁷. Labai vertingai, kad straipsniai, rašiniai, įspūdziai iliustruojami paties žurnalisto darytomis nuotraukomis.

Anot studijos autoriaus, Maublère'as buvo puikus mokslo, istorijos, geografijos, kultūros populiarintojas, gebėjo patraukliai, skaitytojui nenuobodžiai pateikti informaciją. Tokie, pavyzdžiui, yra jo straipsniai apie Nemuną arba apie gintarą, 1931 ir 1934 metais išspausdinti žurnale „La Nature“ („Gamta“). Objektiviūs duomenis, mokslininkų padarytas išvadas papildė miestų, miestelių ir kaimų, žmonių gyvenimo būdo, tradicijų, papročių, legendų aprašymai (p. 30–31).

Pasakos – taip pat pamėgtas Maublère'o žanras; Laurent'o teigimu, jas mieliai priimdavo tarpukario spauda, ar ji būtų rimta, ar pramoginė⁸. Jis siūlo tūkstančius Maublère'o paskelbtų trumpų pasakų suskaidyti į tris kategorijas: šiuolaikines, istorines ir kitų kraštų pasakas⁹. Iš pastarųjų Laurent'as išskiria lietuviškas pasakas, 1936 metais išleistas atskira knyga¹⁰. Pasakose gražiai atsiskleidė Maublère'o kaip rašytojo talentas. Lietuviškas pasakas Laurent'as vadina vienu iš gražiausių ir labiausiai pavykusių rašytojo kūrinių¹¹.

⁷ „(...) c'est de la Lituanie tout entière dans son histoire, sa diversité régionale, sa langue (la plus vieille des langues indo-européennes) et sa culture que Maublère a envie de parler dans les années trente, suite à deux voyages qui l'ont rendu amoureux du pays“ (p. 35).

⁸ „(...) la presse; il faut dire que celle-ci, qu'elle fût sérieuse ou divertissante, en était autrefois friande“ (p. 37).

⁹ „(...) contes modernes, contes historiques et contes étrangers“ (p. 38).

¹⁰ *Contes lithuaniens*, Paris: F. Lanore, 1936.

¹¹ „(...) parmi les oeuvres les plus belles et les plus accomplies de l'écrivain“ (p. 50).

Tai dvidešimt viena pasaka, kurių siužetams būdinga fantastika, senosios Lietuvos mitų elementai, krikščioniški stebuklai; kai kuriose iš jų nevengiama lengvos didaktikos. Laurent'o manymu, pasakinišką Maublère'ą įkvėpė lietuvių liaudies dainos, su kurių vertimais į vokiečių ir prancūzų kalbas jis buvo susipažinęs, Lietuvoje išgirsti pasakojimai, legendos ir pasakos, įsigilinimas į Lietuvos istoriją¹². Maublère'o transkribuotos mūsų tautos pasakos ir legendos nusipelno atidesnio žvilgsnio, ir galima tik pritarti studijos autoriui, kad būtų įdomu ir prasminga atlikti lyginamąją Maublère'o ir Oskaro Milašiaus lietuviškų pasakų analizę (p. 50).

Skyriuje „Populiarių romanų rašytojas“ pateikiama vertinga istorinė šio žanro (*roman populaire*) apžvalga, išryškinami kai kurie jo struktūros ir poetikos bruožai. Prancūzų literatūrologai populiarųjį romaną priskiria XIX a. išplitusiems paraliteratūros žanrams ir jį laiko svarbiu kultūrinio ir ekonominiu reiškiniu. Populiariojo romano terminas pradėtas vartoti dar iki 1836 m., bet romantizmo epochoje nebrėžiama ryškesnio skirtumo tarp, anot Laurent'o, „didžiosios literatūros“¹³ ir periodikoje tęsiniais spausdinamų istorijų (*roman-feuilleton*). Pastarųjų skaitytojai – daugiausiai skurdesni, vargingesni, mažiau išsilavinę gyventojų sluoksniai. Skirtis tarp „aukštojo“ ir „žemojo“ ro-

mano nusistovėjo Antrosios imperijos ir pirmaisiais Trečiosios respublikos metais. Pradedamos leisti populiarių iliustruotų romanų serijos, atsiranda mobilūs knygų prekiautojai, literatūra demokratėja. Amžių sandūroje fiksuojamas nepaprastai reikšmingas pasiekimas – visuotinė alfabetizacija, susilygina mokačių skaičių vyrų ir moterų skaičius. Smarkiai išaugusios skaitytojų masės išgyvena tikrą „skaitymo įkarštį“ („une fièvre de lecture“, p. 56), kuris malšinamas pačiais įvairiausiaisiais tekstais: „apsiausto ir špagos“ romanais, melodramatiniais, sentimentaliais, pamokomais pasakojimais, detektyvais, regioniniais ir fantastiniais romanais, karo ir kelionių istorijomis. Pigių, daugiausiai „visai šeimai“ skirtų kolekcijų gausa, vienas po kito steigiami knygynai ir knygų kioskai, daugybė dideliu tiražu leidžiamų laikraščių ir žurnalų daro literatūrą išties plačiai prieinamą. Todėl apie 1900 metus šimtą tūkstantiniai knygų tiražai nieko nebestebina. Studijos autoriaus teigimu, susikuria „knygos visiems“ pramonė („industrie du livre pour tous“, p. 56)¹⁴. Tai dešimtys mokamų ir literatūrinę „produkciją“ teikiančių autorių. Kad įtiktų staiga padidėjusios, bet ne itin išsilavinusios publikos skoniui, šie autoriai plačiai naudojo tas pačias paprastas, sakytume, banalias temas ir naratyvines schemas (idilė – išbandymas – grįžimas prie ankstesnės tvarkos), linijinį nekomplikuotą pasakojimą, taikė kontrasto principą (gėris ir blogis, dorybė ir yda ir pan.). Populiariųjų romanų personažai lengvai atpažįstami, kartu tikroviški

¹² Maublère'o *Lietuviškas pasakas* sudaro plačiai žinomos istorijos apie Saulės ir Mėnulio vedybas, gintaro susiformavimą, Vilniaus įkūrimo, Masčio ežero, Puntuko, Čičinsko, Pažaislio, Birutės pagrobimo legendos, pasakos apie kregždę, baltą vilką, gegužę, Elenytę ir jos devynis brolius, našlaitę Sigutę, lino kančią, laumes ir kt. Leidinį pagyvena Pierre'o Rousseau iliustracijos.

¹³ „(...) la grande littérature réservée à des initiés“ (p. 55).

¹⁴ „Pramoninė literatūra“ nėra naujas reiškinys: 1839 m. apie ją rašė – ir ja piktinosi – Sainte-Beuve'as (p. 56).

ir simboliniai, keliantys stiprias ir įvairias skaitytojų emocijas. Vienas iš labiausiai mėgiamų personažų – vargšė auka, gėrio ir grožio įsikūnijimas, kuriai dažniausiai romano pabaigoje gausiai atlyginama už visus vargus. Kartais vargšo personažo pasiaukojimas atneša gėrį kitiems, priverčia atsitokėti ir pasikeisti „bloguosius“.

Šiaip ar taip, sako studijos autorius, populiariaji romanai, kaip bulvarinis teatras arba fantastinė literatūra, yra labai nevie-nalyčiai. Greta pigių, prastai parašytų tek-stų pasitaiko visai neblogų, todėl nedera vienu ypu nubraukti šį žanrą¹⁵. Laurent'o manymu, tarp populiariosios literatūros „darbininkų“ būta ir talentu, originalumu apdovanotų rašytojų. Vienas iš jų – Jeanas Maublère'as, parašęs apie devyniasde-šimt populiariųjų romanų. Net keleto iš jų veiksmą įkvėpė Lietuvoje patirti kelionių įspūdžiai, lietuviškos aplinkos ypatumai¹⁶. Mūsų skaitytojams dar reikia atrasti šiuos romanus su jiems būdingomis pasakojimo peripetijomis ir prieštaravimų nestokojan-čiais, bet iš esmės teigiamais personažais lietuviais.

Paskutiniame knygos skyriuje au-torius siekia aprėpti ir apibendrinti Lietuvai skirtas Maublère'o publikacijas. Išskėlęs klausimą, kada ir kaip prancūzų žurnalis-

tas ir rašytojas susidomėjo Lietuva, atsa-kymą randa knygoje *Gens et routes de Li-tuanie* [Lietuvos žmonės ir keliai] (Paris: A. Redier, Librairie de la Revue française, 1931). XX a. pradžioje Maublère'ui lan-kantis Vokietijoje viena sena moteris jam padovanojusi Ferdinando Nesselmano į vokiečių kalbą išverstų lietuviškų dainų tomelį. Romantiška „knyginė“ meilė pa-vertė Maublère'ą tikru Lietuvos istorijos, jos tradicijų ir papročių, kultūros ir lite-ratūros žinovu, Lietuvos interesų gynėju. Neabejotina, kad po Pirmojo pasaulinio karo svarbus Maublère'o žinių apie Lie-tuvą šaltinis buvo Oskaro Milašiaus litu-anistinė ir politinė publicistika, lietuvių liaudies dainų ir pasakų vertimai. Tikslī studijos autoriaus pastaba, kad Maublère'o knygos *Sous le ciel pâle de Lithuanie* [Po blyškī Lietuvos dangumi] (Paris: Plon – Nourrit, 1926) yra vienos Milašiaus eilutės parafrazė (p. 96)¹⁷.

Abi knygos priskirtinos kelionių žanro literatūrai. Maublère'as taip pat paskelbė Lietuvos istorijos apybraižą *Le Pays du chevalier blanc* [Baltojo vyčio šalis] (Pa-ris: Spès, 1930), lietuvių literatūros ap-žvalgą – beveik vienintelį tokio pobūdžio veikalą apie mūsų literatūrą Prancūzijoje: *Panorama de la littérature lithuanienne contemporaine* [Dabartinės lietuvių lite-ratūros panorama] (Paris: Éditions du Sa-gittaire, 1938). Nors po Antrojo pasaulinio karo Lietuvos nebeliko Europos žemėla-pyje, Maublère'as nesiliovė apie ją rašyti:

¹⁵ „Il faut en tout cas considérer le roman populaire comme un ensemble aussi hétérogène que le théâtre de boulevard ou la littérature fantastique: il contient le meilleur comme le pire et ne doit pas être ignoré ou rejeté en bloc“ (p. 57).

¹⁶ *La fille du Haff* [Kuršių nerijos dukra], Paris: Éditions de la Vraie France, 1927; *Le Drame du Château-noir* [Juodosios pilies drama], Paris: Maison de la Bonne Presse, 1928; *L'agent 478* [Agentas Nr. 478], Paris: Baudinière, 1934. Romanas *Le Pavillon de l'Aigle blanche* [Baltosios erelės paviljonas] buvo tęsiniais spausdinamas žurnale „Le Temps“ (1931 m. rugsėjis-spalis).

¹⁷ „C'est Liëtuva, la Lithuanie, la terre de Gedymin et de Jagellon. Le ciel tiède et pâle de la pensive contrée qui s'ouvre devant nous (...)“ „Conférence du 29 mars 1919“, O. V. de L. Milosz, *Oeuvres complètes*, t. XIII, Paris: Éditions André Silvaire, 1990, 32.

Le Rayonnement de la France en Lituanie [Prancūzijos reikšmė Lietuvoje] (Paris: Le Raincy, Éditions claires, 1946), *La Situation de l'église catholique en Lituanie* [Katalikų bažnyčios padėtis Lietuvoje] (Paris: Le Raincy, Éditions claires, 1950).

Skyriaus pabaigoje daroma pagrįsta išvada, kad XX amžiuje Mauclère'as buvo

vienas iš pirmųjų reikšmingų Lietuvos at-
radėjų, kartu su Milašiumi, kartu su kitais
prancūzais (diplomatais, mokslininkais)
daug nuveikęs prancūzų ir lietuvių ryšių
labui. Studijos autorius konstatuoja, kad ir
prancūzai, ir lietuviai turi iš naujo atrasti
Jeano Mauclère'o kūrinis ir juos įvertinti
šių laikų kontekste.